

УДК 336.14.025

О. І. Чугунов,
аспірант кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-3234-1534

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.15.63

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

A. Chugunov,
post-graduate student of the Department of Finance,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

DIRECTIONS OF FORMATION OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC TRANSFORMATIONS

У статті розкрито сутність формування місцевих бюджетів у системі фінансово-економічного регулювання, що ґрунтується на інтеграції фінансових інституцій управління місцевими фінансами, сукупності методів, інструментів та важелів забезпечення інституційної архітектури формування місцевих бюджетів, що забезпечить підвищення результативності впливу бюджетної політики на соціально-економічні процеси на місцевому рівні, надасть можливість для посилення впливу місцевих бюджетів на забезпечення економічного розвитку в територіальних громадах, належного рівня життя населення. Визначено, що вагомими функціональними завданнями органів місцевого самоврядування є забезпечення стійкості та збалансованості місцевих бюджетів, стимулювання економічного зростання шляхом реалізації основних пріоритетів бюджетної політики щодо формування та використання фінансових ресурсів на місцевому рівні, перспективне планування місцевих бюджетів є одним із важливих інструментів фінансового регулювання соціально-економічного стану територій та передумовою підвищення результативності бюджетного процесу, на рівень дієвості формування місцевих бюджетів впливає ефективність управлінських рішень органів місцевого самоврядування, ступінь їх спрямування на досягнення стратегічних цілей розвитку територій, врахування результатів аналізу та оцінки їх соціально-економічного розвитку. Розглянуто питання посилення забезпеченості місцевих бюджетів власними доходами є достатньо важливим у процесі удосконалення механізму міжбюджетних відносин, підвищення ефективності управління бюджетами територіальних громад необхідно здійснювати шляхом покращення фіскальної ефективності місцевих податків і зборів, посилення дієвості бюджетного стимулювання регіонального розвитку оптимізації структури бюджетів місцевого самоврядування, упорядкування їх видаткових повноважень. Показано, що система формування місцевих бюджетів має базуватися на принципах системного дослідження фінансово-економічних явищ, застосування системного підходу забезпечить взаємоузгодження форм, методів, інструментів та важелів які використовуються виходячи із завдань та повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління бюджетними ресурсами з метою задоволення суспільних потреб та досягнення соціально-економічних цілей розвитку адміністративно-територіальних одиниць, підвищення обґрунтованості архітектури місцевих бюджетів передбачає посилення відповідальності органів місцевого самоврядування, у тому числі територіальних громад, сільських, селищних, міських рад за вирішення покладених на них повноважень та завдань з урахуванням необхідності застосування дієвих підходів щодо формування та використання місцевих фінансових ресурсів.

The article reveals the essence of local budgeting in the system of financial and economic regulation, which is based on the integration of financial institutions of local financial management, a set of methods, tools and levers of providing institutional architecture of local budgeting, which will increase the impact of budgetary policy on socio-economic processes local level, will provide an opportunity to increase the impact of local budgets on economic development in the territorial their communities, the standard of living of the population. It is determined that the important functional tasks of local governments are to ensure the stability and balance of local budgets, stimulate economic growth by implementing the main priorities of budgetary policy on the formation and use of financial resources at the local level, prospective planning of local budgets is one of the important financial regulation instruments state of the territories and a prerequisite for improving the efficiency of the budget process, to the level of efficiency and the formation of local budgets affects the effectiveness of management decisions local self-government bodies, the degree of their focus on achieving the strategic goals of territorial development, taking into account the results of analysis and evaluation of their socio-economic development. The question of increasing the availability of local budgets with their own revenues is important enough in the process of improving the mechanism of intergovernmental budget relations, improving the efficiency of

management of budgets of territorial communities should be carried out by improving the fiscal efficiency of local taxes and fees, strengthening the effectiveness of budget stimulation of regional development of optimization powers. It is shown that the system of formation of local budgets should be based on the principles of systematic study of financial and economic phenomena, application of a systematic approach will ensure mutual harmonization of forms, methods, tools and levers used based on the tasks and powers of local self-government bodies to manage budgetary resources in order to satisfy public needs and achievement of socio-economic goals of development of administrative-territorial units, promotion the reasonableness of local budget architectures presupposes the strengthening of responsibilities of local governments, including territorial communities, rural, settlement, city councils, for resolving their powers and tasks, taking into account the need to apply effective approaches to the formation and use of local financial resources.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, формування бюджету, місцеві бюджети, економічні перетворення.

Key words: budget, budget system, budget formation, local budgets, economic transformation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливість подальшого підвищення ефективності формування місцевих бюджетів у системі фінансово-економічного регулювання зумовлена необхідністю удосконалення методологічних засад управління місцевими фінансовими ресурсами в умовах їх обмеженості, розробки стратегії розвитку місцевих фінансів та створення інституційних умов для підвищення самодостатності місцевих бюджетів з врахуванням впливу екзогенних і ендемогенних чинників змін у фінансово-економічному середовищі. Дієвий розвиток бюджетної системи можливий при забезпеченні збалансованості та стійкості місцевих бюджетів, посилення їх впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць. Разом з тим на цьому етапі важливим є перетворення місцевих бюджетів у ефективний інструмент фінансово-економічного регулювання, створення інституційних умов для підвищення ефективності прогнозування і планування їх дохідної та видаткової частини, управління бюджетними коштами, дієве розмежування бюджетних видатків на виконання делегованих і власних повноважень місцевого самоврядування, удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин. Активізація фінансових можливостей місцевого самоврядування потребує дієвого використання податково-господарського потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, удосконалення програмно-цільового методу планування бюджету та впровадження на місцевому рівні середньострокового бюджетного планування. Важливим є визначення напрямів розвитку системи формування місцевих бюджетів враховуючи провідний досвід країн з розвинутою та трансформаційною економікою. З метою зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування потребують удосконалення фінансово-бюджетні інституції та механізми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку бюджетних відносин можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, В. Нордхауса [5], Н. Мэнкью [4], П. Самуельсона [5], Дж. Стігліца. Питання формування бюджету досліджуються у працях вітчизняних вчених: Т. Канєвої [1], Л. Лисяк, В. Макогон [10], І. Луїної, І. Лютого [6], Ю. Остріщенко [7], М. Па-

сичного [1], В. Сіденка [3], В. Федосова [2], І. Чугунова [1; 3; 7—10], С. Юрія [2] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розкриття напрямів формування місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Система формування місцевих бюджетів займає вагомий місце в фінансово-економічному регулюванні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Здатність місцевих бюджетів як вагомого інструменту фінансово-економічного регулювання впливати на динамічні економічні процеси в країні забезпечується передусім фінансуванням структурної перебудови економіки та соціальної інфраструктури, що позитивно впливає на економічне зростання. Сучасна фінансова наука зосереджує вагомий увагу на дослідженнях впливу місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць з врахуванням відповідних інституційних умов розвитку системи місцевих фінансів та вітчизняної економіки. Подолання інституційної недоскопалості системи формування місцевих бюджетів сприятиме ефективнішому використанню бюджетних ресурсів, підвищеною добробуту населення та економічному зростанню території. Досвід розвитку системи формування місцевих бюджетів в Україні свідчить про підвищення дієвості інституту місцевих фінансів, але одночасно про необхідність розвитку інституційного середовища формування і реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Пріоритетними завданнями бюджетної політики на місцевому рівні в умовах економічних перетворень є: удосконалення нормативно-правового забезпечення реформування місцевих бюджетів, що полягає в удосконаленні системи органів місцевого самоврядування та посилення їх відповідальності; об'єднання територіальних громад, що сприятиме підвищенню ролі органів місцевого самоврядування у вирішенні питань забезпечення сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Динамічні перетворення системи місцевих фінансів потребують застосування виваженого підходу до визначення раціональних фінансово-бюджетних методів

регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Необхідним є запровадження сучасних інструментів фінансового забезпечення місцевих бюджетів, що забезпечить ефективність та результативність використання місцевих фінансових ресурсів та дозволить нарощувати фінансовий потенціал місцевих фінансів та суспільства в цілому. Розвиток системи місцевих фінансів на основі удосконалення їх інституційної структури сприятиме забезпеченню поетапного підвищення рівня та якості життя населення, пришвидшення темпів зростання валового регіонального продукту. Водночас вагомим завданням бюджетної політики на місцевому рівні є реалізація системи заходів у сфері зміцнення фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу. Доцільним є адаптивне удосконалення інституційних засад формування місцевих бюджетів у системі фінансово-економічного регулювання, що передбачає налагодження конструктивної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та економічними суб'єктами, підвищення ступеню впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси, які створюють умови для розширеного економічного відтворення. Бюджетна система є вагомим інструментом державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Останні роки відбувалося послідовне реформування та вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин. Важливість здійснюваних перетворень підтверджується закладенням принципу рівності і справедливості формування місцевих бюджетів, розмежуванням бюджетних повноважень між органами влади різного рівня шляхом раціонального і обґрунтованого розподілу бюджетних видатків відповідно до визначених завдань.

Місцеві бюджети є одним із важливих інструментів фінансово-економічного регулювання. Основною метою системи міжбюджетного регулювання, яка ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємозв'язків у сфері формування бюджетних доходів, здійснення видатків бюджету, міжбюджетних відносин є розробка та реалізація збалансованої економічної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому. На сучасному етапі трансформаційних перетворень економіки доцільним є посилення фінансової достатності місцевих бюджетів, запровадження програмно-цілового методу та середньострокового планування бюджетів територій. На основі дослідження теоретичних основ міжбюджетних відносин розкрито сутність фінансового забезпечення територіальних громад як складової міжбюджетних відносин, яка полягає у використанні сукупності інституційних засад формування місцевих бюджетів з врахуванням ступеню збалансованості фінансово-економічних відносин. Важливим завданням місцевих бюджетів є фінансування суспільних потреб відповідно до функцій певних територіальних громад. Для виконання зазначеного необхідне ефективне планування та раціональне використання бюджетних коштів. Основу бюджетного устрою складають бюджети місцевого самоврядування, тому важливим є поглиблення дослідження сутності інституту місцевого самоврядування. Для підвищення ефектив-

ності функціонування цього інституту важливим є посилення фінансової самостійності територіальних громад [1].

Від якості формування, регулювання та напрямів використання видатків бюджетів місцевого самоврядування залежить рівень економічного зростання регіонів. Важливим є посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів шляхом підвищення частки бюджету розвитку у загальній структурі видаткової частини, що сприятиме розбудові соціальної сфери територій та забезпечуватиме умови для інноваційного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Сучасний стан фінансів місцевого самоврядування потребує подальшого удосконалення, відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування, у тому числі основних засад фінансового забезпечення територій. Запровадження цих засад сприятиме подальшому розвитку фінансової системи країни та дієвої взаємодії державного управління і місцевого самоврядування. Доцільним є посилення політики фінансової децентралізації територій, удосконалення системи міжбюджетного регулювання одночасно потребує оптимізації системи органів державного та територіального управління, врахування принципу субсидіарності бюджетної системи, підвищення дієвості стимулюючої функції місцевих бюджетів. Місцевий бюджет є важливим інструментом впливу на розвиток економічної та соціальної сфери адміністративно-територіальної одиниці. Водночас результативність бюджетної політики місцевого самоврядування значним чином залежить від стану збалансованості місцевих бюджетів, рівня їх фінансової спроможності, напрямів використання бюджетних видатків [9]. Важливим є розробка дієвих підходів щодо зміцнення фінансової забезпеченості територіальних громад, запровадження інструментів бюджетного регулювання міжбюджетних відносин, спрямованих на формування виваженої бюджетної політики на рівні місцевого самоврядування. На сучасному етапі розвитку міжбюджетного регулювання, бюджети сіл, селищ, міст районного значення функціонують в умовах централізованого розподілу бюджетних ресурсів. Органи місцевого самоврядування є відповідальними за здійснення соціально-економічної політики адміністративно-територіальної одиниці, для належного виконання покладених на них функцій необхідним є зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. Доцільним є удосконалення методологічних засад управління місцевими фінансами в умовах економічних перетворень, які ґрунтуються на принципах зміцнення власних доходів органів місцевого самоврядування, що сприятиме реалізації програми соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Питання посилення забезпеченості місцевих бюджетів власними доходами є достатньо важливим у процесі удосконалення механізму міжбюджетних відносин. Підвищення ефективності управління бюджетами територіальних громад необхідно здійснювати шляхом покращання фіскальної ефективності місцевих податків і зборів, посиленням дієвості бюджетного стимулювання регіонального розвитку оптимізації структури бюджетів місцевого самоврядування, упорядкування їх видаткових повноважень. Для виконання основних завдань, покладених на органи місцевого самоврядування щодо забезпечення економічного зростання та підви-

щення рівня життя населення важливим є посилення ефективності та прозорості використання бюджетних ресурсів, результативності діяльності розпорядників бюджетних коштів та наукової обґрунтованості прийнятих рішень у сфері міжбюджетного регулювання.

Важливим є запровадження дієвого механізму управління фінансами в межах адміністративно-територіальної одиниці, яка являє собою цілісну систему фінансових, економічних, соціальних відносин, що сприятиме покращанню бюджетного фінансування закладів соціально-культурного призначення. Міжбюджетні відносини потребують подальшого вдосконалення з метою розширення власної ресурсної бази органів місцевого самоврядування та запровадження децентралізованого принципу бюджетного регулювання. Зазначеного можна досягти за умови чіткого розподілу повноважень місцевих рівнів влади з посиленням їх відповідальності за здійснення бюджетних видатків, а також за умови створення і запровадження дієвих механізмів стимулювання органів місцевого самоврядування до пошуку нових джерел доходів бюджету. Однією з необхідних умов децентралізації фінансових ресурсів та розвитку бюджетів місцевого самоврядування є здійснення виваженої політики фінансового вирівнювання, що сприятиме досягненню економічної стабільності і проведенню політики стійкого і збалансованого розвитку територій, забезпеченню надання громадянам на належному рівні суспільних послуг [3].

Вагомими функціональними завданнями органів місцевого самоврядування є забезпечення стійкості та збалансованості місцевих бюджетів, стимулювання економічного зростання шляхом реалізації основних пріоритетів бюджетної політики щодо формування та використання фінансових ресурсів на місцевому рівні. Формування місцевих бюджетів повинно здійснюватися із врахуванням циклічності економічного розвитку, необхідності забезпечення достатнього рівня інституційних перетворень економічного середовища, використання дієвих фінансово-бюджетних механізмів, удосконалення програмно-цільового методу та середньострокового бюджетного планування видатків місцевих бюджетів.

Система формування місцевих бюджетів має базуватися на принципах системного дослідження фінансово-економічних явищ. Застосування системного підходу забезпечить взаємоузгодження форм, методів, інструментів та важелів які використовуються виходячи із завдань та повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління бюджетними ресурсами з метою задоволення суспільних потреб та досягнення соціально-економічних цілей розвитку адміністративно-територіальних одиниць [8]. Водночас взаємозв'язки між складовими системи формування місцевих бюджетів можуть змінюватися відповідно до повноважень і функцій покладених на органи місцевого самоврядування та соціально-економічних умов розвитку суспільства. Економічні перетворення потребують посилення дієвості системи формування місцевих бюджетів з метою регулювання макроекономічної динаміки, забезпечення стійкості економічного зростання, прискорення структурних змін економіки, забезпечення взаємозв'язку між пріоритетними завданнями бюджетної політики та соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Зарубіжний досвід доводить, що при певних особливостях і відмінностях в бюджетних системах країн з розвинутою та трансформаційною економікою місцеві бюджети є вагомою складовою у системі фінансово-економічного регулювання. В процесі реформування місцевих бюджетів, забезпечення їх стійкості щодо впливу екзогенних та ендегенних факторів кожна країна вирішує завдання адаптації загальних принципів виходячи із особливостей розвитку національної економіки та адміністративно-територіального устрою. Ефективність системи формування місцевих бюджетів залежать від рівня розвитку економіки, історичних, соціальних умов та традицій країни. Достатнього впровадження набув програмно-цільовий метод планування видатків місцевих бюджетів, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм. Принципи та механізми, на яких ґрунтується система формування місцевих бюджетів, виступають як інструмент фінансового регулювання розвитку територій. Створення необхідних умов функціонування дієвої системи формування місцевих бюджетів відбувається під впливом структурних суспільних змін та залежать від інституційної спроможності національних економік. Перспективне планування місцевих бюджетів є одним із важливих інструментів фінансового регулювання соціально-економічного стану територій та передумовою підвищення результативності бюджетного процесу. На рівень дієвості формування місцевих бюджетів впливає ефективність управлінських рішень органів місцевого самоврядування, ступінь їх спрямування на досягнення стратегічних цілей розвитку територій, врахування результатів аналізу та оцінки їх соціально-економічного розвитку.

За роки становлення економіки країни в цілому сформоване підґрунтя та відповідні механізми для функціонування достатньо дієвої системи формування місцевих бюджетів. Водночас система міжбюджетного вирівнювання недостатньо ефективно впливає на вирівнювання фіскальних дисбалансів розвитку різних адміністративно-територіальних одиниць. Має місце недостатній рівень поєднання інструментів бюджетного регулювання, що не дає можливості для повноцінного врахування економічного потенціалу територій, взаємоузгодженості бюджетної політики на місцевому рівні з стратегічними завданнями соціально-економічного розвитку країни. Поряд з цим, в залежності від зміни внутрішніх та зовнішніх економічних чинників, розвитку фінансово-економічних відносин системі формування місцевих бюджетів притаманні постійні адаптаційні механізми, що впливають на необхідність удосконалення інструментів управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, що надасть можливість забезпечити результативність економічних перетворень, стійкість та збалансованість бюджетної системи в цілому. Розвиток інституційних засад системи формування місцевих бюджетів, визначення принципів та основних пріоритетів здійснення бюджетної політики на місцевому рівні, взаємопов'язані з трансформаційними процесами в вітчизняній економіці. Розвиток місцевих бюджетів передбачає інтеграцію бюджетних інституцій з врахуванням взаємозв'язків між ними. Важлива роль належить інституціональним принципам формування місцевих бюджетів у системі фінансово-економічного регулювання.

Необхідність забезпечення суспільного розвитку, ефективного виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій в умовах економічних перетворень зумовили розробку фінансових інструментів планування та прогнозування показників місцевих бюджетів. Впровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні, позитивним чином вплинуло на систему управління бюджетними видатками, досягнення визначених цілей суспільного розвитку, дозволило підвищити прозорість бюджетного процесу та рівень взаємоузгодженості видатків місцевих бюджетів з основними напрямками соціально-економічного розвитку територій. Підвищення якості планування показників місцевих бюджетів створює передумови для своєчасного фінансового забезпечення основних завдань суспільного розвитку. Важливим є удосконалення стратегічного планування місцевих бюджетів, спрямування бюджетних асигнувань на цілі та завдання, визначені планом діяльності розпорядників бюджетних коштів, виконання поставленої мети та досягнення відповідних результатів бюджетних програм за умови використання мінімального обсягу бюджетних коштів. Доцільним є подальше посилення системності та послідовності у реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, визначення оптимальної структури дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів, їх відповідність показникам розвитку галузей економіки на коротко — та середньостроковий періоди, напрямкам соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Нині важливого значення набуває перспективне бюджетне планування місцевих бюджетів із врахуванням стратегічних планів розвитку територій, які базуються на аналізі та оцінці тенденцій взаємного впливу макроекономічних та фінансово-бюджетних показників. Розвиток середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні для реалізації цілей національної політики в рамках фінансово-економічної стратегії вимагає від розпорядників бюджетних коштів якісного рівня підготовки обґрунтованих програм галузевого розвитку, які базуватимуться на агрегованих відповідних показниках. Водночас важливу роль відіграє економіко-математичне моделювання, що надає можливість для передбачення прогнозних бюджетних параметрів у їх динаміці. Рівень дієвості бюджетного прогнозування на основі економіко-математичного моделювання сприяє забезпеченню адекватності бюджетної архітектури соціально-економічним процесам, що надає можливість для оптимізації бюджетних показників та більш якісному вирішенню питань розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

За 2021—2030 роки прогнозний показник питомої ваги доходів місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті складає 16,78 відсотка; відповідний показник видатків — 16,69 відсотка.

Зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування можливе за умови удосконалення механізму розподілу міжбюджетних трансфертів через запровадження відповідних державних соціальних стандартів та фінансових нормативів по видатках бюджету, які делегуються місцевому самоврядуванню. Фінансове забезпечення територіальних громад можливо підвищити за умови забезпечення відповідності між завданнями органів місце-

Таблиця 1. Прогноз питомої ваги показників місцевих бюджетів України у валовому внутрішньому продукті на 2021—2030 роки, відсотки

	Доходи	Видатки
2021	16,46	16,40
2022	16,52	16,46
2023	16,60	16,54
2024	16,72	16,63
2025	16,65	16,57
2021-2025	16,59	16,52
2026	16,80	16,67
2027	16,85	16,74
2028	16,96	16,89
2029	17,14	17,02
2030	17,10	16,98
2026-2030	16,97	16,86
2021-2030	16,78	16,69

вого самоврядування і ресурсами, необхідними для їх виконання, збільшенням питомої ваги власних бюджетних надходжень у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів. Підходи щодо удосконалення структури місцевих фінансів повинні розроблятися з урахуванням пріоритетних напрямів бюджетної, податкової політики на середньостроковий перспективу. У разі впровадження перспективного планування бюджету на місцевому рівні необхідно враховувати пріоритетність відповідних соціально-економічних завдань місцевого самоврядування та фінансових можливостей територіальних громад. Важливим є формування фінансово дієздатних територіальних громад, спроможних здійснити надання громадянам якісних соціальних та суспільних послуг, забезпечити ефективно використання бюджетних коштів.

Формування місцевих бюджетів у системі фінансово-економічного регулювання передбачає створення умов для підвищення конкурентоспроможності територій, покращення інвестиційного та підприємницького клімату, досягнення суспільної згоди з питань розподілу дохідних джерел та видаткових повноважень між органами влади різних рівнів; територіальну інтеграцію з метою забезпечення єдності бюджетно-податкової системи, зміцнення територіальної цілісності країни; забезпечення достатнього рівня прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні; підвищення рівня дієвості механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, зокрема за податком на доходи фізичних осіб, що передбачає перегляд основних параметрів, які враховуються при здійсненні розрахунків. З метою зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, вагомим завданням є застосування системного підходу до процесу оцінки податкоспроможності адміністративно-територіальних одиниць що передбачає: оцінку динаміки доходів місцевих бюджетів, порівняння очікуваного результату на момент передбачення рівня надходжень та прийняття рішення щодо необхідності фінансування певної бюджетної програми; обґрунтованість критеріїв оцінки податкоспроможності територій. Економічні перетворення, які здійснюються в останні роки, актуалізують питання застосування комплексного підходу щодо формування місцевих бюджетів, що дозволить враховувати низку фінансово-бюджетних явищ і процесів, що становлять даний період. Узагальнення та систематизація цих процесів спрямовано на

підвищення ефективності соціально-економічних перетворень, у тому числі щодо зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування [7].

Вдосконалення системи формування місцевих бюджетів базується на засадах підвищення ефективності бюджетного механізму, як інструменту економічного розвитку, посилення впливу місцевих бюджетів на реалізацію цілей суспільного зростання, удосконалення системи місцевих фінансів, що дозволить підвищити результативність виконання стратегічних завдань розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Ефективність та дієвість системи формування місцевих бюджетів залежить від вирішення питання взаємоузгодження напрямів та методів взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі щодо чіткого розподілу їх функцій і повноважень; обґрунтованість вибору пріоритетів бюджетної політики; посилення бюджетного нагляду; удосконалення системи бюджетного планування; оцінки тенденцій розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Система формування місцевих бюджетів завдяки використанню сукупності фінансово-бюджетних інструментів дозволяє вирішувати завдання, що стоять перед країною на даному етапі суспільного розвитку, досягати необхідних макроекономічних пропорцій та показників економічного зростання територій. Підвищення рівня життя населення, якості державних послуг вимагають реалізації стратегії посилення результативності видатків місцевих бюджетів. Дієвість формування місцевих бюджетів, має суттєве значення в питаннях забезпечення стабільності бюджетної системи, стійкого економічного зростання. Оцінка внутрішніх та зовнішніх чинників, що визначають рівень розвитку адміністративно-територіальних одиниць та особливостей його диференціації дозволить удосконалити модель фінансового забезпечення місцевого самоврядування, впроваджувати дієві механізми реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Розвиток підходів до оцінки діяльності органів місцевого самоврядування має враховувати сукупність відповідних критеріїв, які дозволяють виявляти ступінь досягнення запланованих цілей та завдань соціально-економічних програм розвитку територій; забезпечувати повноту, доступність, реалістичність та своєчасність відповідних показників, що сприятиме посиленню якості процесу бюджетного планування на місцевому рівні.

Важливим завданням є розробка бюджетної стратегії розвитку адміністративно-територіальних одиниць в якій знайдуть відображення концептуальні положення щодо напрямів і завдань, які визначають довгострокову перспективу формування і використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів, підвищення обґрунтованості їх архітекtonіки та удосконаленню процесу децентралізації управління бюджетними коштами [10]. Враховуючи особливості соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць в Україні до вагомих завдань бюджетної стратегії у даній сфері доцільно віднести: пошук оптимальних джерел фінансування місцевих бюджетів; забезпечення раціонального використання бюджетних ресурсів на місцевому рівні та оптимізація їх розподілу на основі обґрунтованої архітекtonіки місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ

Формування місцевих бюджетів є складовою частиною системи управління фінансово-економічними процесами в країні, за їх допомогою місцеве самоврядування має можливість здійснювати вплив на соціально-економічні відносини, формувати і перерозподіляти фінансові ресурси необхідні для розвитку адміністративно-територіальних одиниць та забезпечення добробуту населення. Важливими передумовами забезпечення якісного рівня системи формування місцевих бюджетів є дієвість підходів щодо її складових з врахуванням фінансово-інституційної архітекtonіки, що надасть можливість для забезпечення динамічної збалансованості та стійкості місцевих бюджетів, відповідного економічного розвитку територій. Планування місцевих бюджетів є динамічним процесом, потребуючим постійного розвитку та адаптації до внутрішніх та зовнішніх фінансово-економічних чинників, при цьому має значення обсяг показників місцевих бюджетів і оптимальна структура, що визначає їх значення у забезпеченні економічного зростання. Нині важливим є здійснення дієвих перетворень системи формування місцевих бюджетів шляхом використання обґрунтованих методів планування їх показників з метою покращення результативності використання бюджетних коштів. Доцільним є удосконалення системи моніторингу соціально-економічної ефективності видатків місцевих бюджетів за допомогою якісних і кількісних індикаторів, розвиток середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, дотримання принципу бюджетної прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування громадськості. Світовий досвід формування місцевих бюджетів у системі фінансово-економічного регулювання доводить, що їх розвиток повинен здійснюватися із врахуванням основних соціально-економічних завдань адміністративно-територіальних одиниць. Дієвість місцевих бюджетів визначається рівнем розвитку інституцій місцевих фінансів, які формуються під впливом суспільних процесів, фінансово-бюджетних перетворень, системи управління державними та місцевими фінансами. Визначною тенденцією в останні десятиліття є системне удосконалення бюджетного процесу, у тому числі подальше впровадження програмних методів складання місцевих бюджетів, підвищення рівня фінансової самостійності місцевого самоврядування, що сприяє посиленню ефективності використання бюджетних коштів, посиленню взаємозв'язку між видатками бюджету та досягнутими результативними показниками. Основними передумовами досягнення якісного рівня формування місцевих бюджетів є виваженість підходів щодо їх бюджетної архітекtonіки, що сприятиме реалізації основних пріоритетів соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Система формування місцевих бюджетів суттєво впливає на створення відповідних умов для дієвої інноваційної перебудови економіки, розвитку людського потенціалу. Побудова ефективної системи формування місцевих бюджетів зумовлює застосування відповідних механізмів державного фінансового контролю, що надасть можливість підвищити ефективність функціонування місцевих фінансів. Інституційний підхід щодо розвитку системи формування місцевих бюджетів передбачає її розгляд як динамічного інституту, що постійно адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку територій та країни з врахуванням екзо-

генних та ендогенних факторів. Важливим є аналіз інституційних умов і тенденцій розвитку системи формування місцевих бюджетів за допомогою якісних і кількісних індикаторів визначення ефективності управління місцевими фінансами, оцінки фінансових результатів діяльності органів місцевого самоврядування. Удосконалення системи формування місцевих бюджетів сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів, що є передумовою для забезпечення стійкості та збалансованості бюджетної системи. Важливими завданнями в умовах економічних перетворень є удосконалення системи формування місцевих бюджетів; застосування сучасних фінансово-бюджетних методів і інструментів; створення дієвих стимулів для забезпечення зацікавленості органів місцевого самоврядування у зміцненні власної дохідної бази та підвищення рівня їх відповідальності; забезпечення надходження належних доходів до місцевих бюджетів, підвищення ефективності використання наявних бюджетних коштів. Одним із дієвих складових стратегічного бюджетного планування є бюджетна політика розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Важливою умовою досягнення мети та завдань регулювання міжбюджетних відносин є формування системи фінансово-бюджетних інструментів та важелів відповідно до основних завдань забезпечення соціально-економічного розвитку територій. Важливим завданням підвищення результативності системи формування місцевих бюджетів є удосконалення методології складання прогнозів соціально-економічного розвитку територій на середньостроковий період, що надасть можливість для прийняття дієвих управлінських рішень щодо планування показників місцевих бюджетів, прозорості бюджетного процесу. Дієвість управління місцевими бюджетами сприятиме належному фінансовому забезпеченню місцевого самоврядування. Підвищення ефективності процесу формування місцевих бюджетів вимагає врахування пріоритетів бюджетної політики та її взаємоузгодження з стратегією соціально-економічного розвитку країни, подовження горизонту бюджетного планування, розширення фінансових повноважень місцевого самоврядування з одночасним посиленням їх відповідальності за досягнення визначених цілей. Важливим є створення належних фінансових умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень. Вагомим значення набувають питання впливу інтеграційних процесів на динаміку економічного зростання та податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням стійкості та збалансованості місцевих бюджетів. Необхідним є підвищення результативності формування місцевих бюджетів у системі фінансово-економічного регулювання.

Література:

1. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
2. Бюджетна система: монографія / за ред. В.М. Федосова, С.І.Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2012. 871 с.
3. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації / В.Р. Сіденко, М.І. Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов

та ін.; за ред. В.Р. Сіденка. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.

4. Мэнкью Н.Г. Принципы экономикс / Мэнкью Н. Грегори; пер. с англ. СПб.: Питер, 2012. 672 с.
5. Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 19-е изд.: пер. с англ. М.: Вильямс, 2015. 1360 с.
6. Фінанси / за ред. І.О. Лютого. Київ: Ліра-К, 2017. 728 с.
7. Чугунов І.Я., Остріщенко Ю.В. Напрями застосування програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів // Наукові праці НДФІ. 2009. Вип. 3 (48). С. 3—11.
8. Чугунов І.Я. Планування дохідної частини місцевих бюджетів // Фінанси України. 2001. № 12. С. 38—47.
9. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2016. № 28/1. С. 217—226.
10. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5—18.

References:

1. Chuhunov, I.Ya. Kanieva, T.V. and Pasichnyj, M.D. (2018), *Biudzhethno-podatкова polityka u systemi rehuliuвання ekonomiky* [Fiscal policy in the system of regulation of the economy], Hlobus-Press, Kyiv, Ukraine.
2. Fedosov, V.M. and Yuriy, S.I. (2012), *Biudzhethna systema* [Budget system], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
3. Sidenko, V.R. Skrypnychenko, M.I. Ponomarenko, V.S. and Chuhunov, I.Ya. (2017), *Instytutsiina transformatsiia finansovo-ekonomichnoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [Institutional transformation of the financial and economic system of Ukraine in the conditions of globalization], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
4. Menk'iu, N. H. (2012), *Pryntsypy ekonomyks* [Principles of economics], Pyter, St.Petersburg, Russia.
5. Samuel'son, P. E. and Nordkhaus, V. D. (2015), *Ekonomyka* [Economics], 19-s ed., Vyl'iams, Moscow, Russia.
6. Liutyi, I. O. (2017), *Finansy* [Finances], Lira-K, Kyiv, Ukraine.
7. Chuhunov, I.Ya. and Ostrischenko, Yu.V. (2009), "Areas of application of the program-targeted method of planning of local budgets", *Naukovi pratsi NDFI*, vol. 3 (48), pp. 3—11.
8. Chuhunov, I.Ya. (2001), "Planning the revenue side of local budgets", *Finansy Ukrainy*, vol. 12, pp. 38—47.
9. Chuhunov, I.Ya. and Ihnatiuk, I.M. (2016), "Formation of budget expenditures in the system of socio-economic development of the country", *Ekonomichnyj visnyk universytetu. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj derzhavnyj universytet imeni Hryhoriia Skovorody*, vol. 28 / 1, pp. 217—226.
10. Chuhunov, I.Ya. and Makohon, V.D. (2018), "Budget strategy in the context of economic transformation", *Visnyk KNTEU*, vol. 5, pp. 5—18.

Стаття надійшла до редакції 030.08.2019 р.